

ACC. N:R **M. 10601:1-10.**

Landskap: *Småland*

Upptecknat av: *Joh. Gjöquist*

Härad: *Västra*

Adress: *Lövåsa, Hultsjö*

Socken: *Hultsjö*

Berättat av:

Uppteckningsår: *1948*

Född år *1883* i *Hultsjö*

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landsbyggdens reselageri.

s. 1-10.

N. N. 138.

Frågelista M. 138.

LANDSBYGDENS REPSLAGERI.

Repslageriet förr i tiden var nog bland allmänheten ett rätt utbrett handverk.

MATERIAL

Materialet till repslageriet, var av flera slag, och för att börja med tömmen, så användes till dessa vanligen Hampa, Lin, Nöthår, Tagel, samt någon gång skinn.

Till vanliga s.k. Hörep däremot användes både Lindbast och Enbast, till s.k. bättre rep vilka även skulle vara litet starkare, till ex. att binda kreatur med, de

gjordes endast av hampa eller lintågor. Likaså gjordes tjuderlinorna huvudsakligen

hampa och lintågor, samma var och förhållandet med telnar till näten, fast till des-

sa fick det vara särskilt fina och bra samt häcklade lin eller hampatågor, fiskre-

var däremot gjordes både av lintågor samt även av tagel, fast tagelrevar var nog

de som mest användes till metrevar, detta på grund av, att de inte tog röta så

fort som revar av lintågorna.

Att rep tillverkats av tallbast eller grenbast, svinhår, eller hundbåt, har jag ej

hört berättas om att sådant användes varken till rep eller tömmar, åtminstone har

mig vetrligt inte använts åtminstone inte i någon större skala

MATERIALETS BEREDNING.

Beredningen av linet tillgick så, att efter det linhalmen rötats torkades den i en "bastu", när så linhalmen blivit torr bröts eller som det även hette bråkades den, där efter skäktades linet, samt lades i s.k. lockar, vilket sedan användes till tömmar rep och dyl.

Att linet häcklades förekom endast till trådrevar för fiskare, samt till finare snören m.m. Hampa förekom som ovan nämnts inte i någon större odling på min trakt.

Beträffande användandet av nöthår, så först kardades det på en s.k. "Skrubbänk" skrubbades, en bänk bestående av en bräda omkring 1,5 o.m. lång, vari voro insatta fyra fötter, i den ena ändan på denna brädan var en stor bred karda fastsatt, en överkarda så kallad lösa kardan, vilken fördes av den kardande med båda händerna mot den fasta kardan när nöthåret var på denna "skrubbänk" färdigkardat spanns det till tömmar och rep. En sådan Skrubbänk finnes för närvarande hos fröken Ruth Zeilon född 26/12 1890 i Lönäsa Hultsjö.

Det bast som mest användes var Lindbast, detta flådes av träden om våren när saven var som mäst, sedan buntades lindbarken i hop i rätt stora buntar vilka sedan lades i blöt, vanligen i någon sjö för att som det hette rötas, där fick barken ligga tills barken släppte ifrån bastet denna rötning tog omkring 4 - 5

ACC. NR M. 10601:3.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

vekor ibland något mera, när det sedan togs upp, gick det mycket lätt att skilja bastet från barken.

I Kråkhult Hultsjö flåddes och rötades under 1880 talet mycket lindbast, och där skildes barken från bastet genom att barken tröskades sedan den blivit rötad, detta skedde på en loge med vanliga slagor. Med enbastet förhöll man sig på samma sätt med beredningen, som med lindbast, med den skillnaden att man i stället gnuggade bort barken från bastet, ty sådant bast bereddes i så liten skala.

Beträffande beredning av lädertömmar, så överläts detta vanligen åt garvarna på orten, men det hände ofta att landbrukarna beställde sina lädertömmar av sko och sadelmakarna, dessa köpte då färdigtgarvat läder, och sedan skar ut den bredd som tömmen skulle ha, en sådan tøm bestod då av många bitar vilka hopsyddes till den längd som tömmen skulle ha, dessa tömmar ansågs för s.k. fintömmar, och användes endast vid högtidigare tillfällen såsom när man skulle till kyrkan och marknader.

MATERIALS SPINNING TILL TRÅD.

Spinning till tråd eller som det allmänt kallades på min trakt för "tåttar" skedde på flera sätt, bland annat snoddes trådarna med s.k. handredskap, särskilt då det gällde lin och tagel, dessa handredskap voro av två slag, "spinnkrokar" och "vinder". För att börja med spinnkroken, så sköttes den med höger hand, med den

vänstra "redde" man ut materialet, lin eller tagel, samma förhållandet var det med "Vindan". I denna punkt upptagna namnen på redskap såsom "handten, tvinnkrok" med flera har jag aldrig hört talas om på mintrakt.

Till att sno bast gick till på samma sätt som att tvinna lin, fast till linet användes endast vindan, någon gång till bast men då endast för kortare rep o. dyl. Spinnkroken däremot mest för spinning av metrevar av både tagel och lin.

SAMMANTVINNING AV GARNEN.

När man ville ha fyrslagna tömmar, lades först två strängar "tättar" ihop, sedan lades dessa ytterligare ihop, men man kunde även lägga ihop dem på ett annat sätt vilket jag i ett annat sammanhang litet längre ned skall beskriva.

När det gällde att lägga ihop särskilt grövre saker, var det alltid två personer som hjälptes åt, den ene skötte den ene vindan, alltså bara snodde på, medan den andra remannen skötte sin vinda med höger hand medan han med sin vänstra hand skötte hopläggningen.

HOPLÄGGNING AV REPET.

När hopläggningen av ett flerslaget rep skedde, om det var ett treslaget var det alltid tre personer, de två bara snodde på, medan den tredje både snodde och lade ihop, var det ett fyrslaget fick det vara fyra, tre som snodde och den fjärde läg-

10-

ACC. N:R M. 10601:5

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ga ihop, när man lagt ihop ett stycke nystades detta upp, varvid tråden fästes vid nystarot antingen med en vass träpinne, eller en särskild knut, och så lades det ihop och nystades på tills repet var färdigt, detta var det gamla läggsystemet innan det litet mera modernare repläggareverket kom i allmänt bruk.

För tömmar och längre rep börjades allmänt att användas repslagareverk, och under 1860 — 1870 talen fanns nästan i varje by ett sådant repslagareverk, fast på senare delen av 1800 talet började kringvandrande repslagare gå omkring i byarna, vilket jag här nedan litet längre ned skall redogöra för.

1/ Dessa repslagareverk voro tillverkade av två brädstycken, emella dessa båda träbitar voro vanligen fyra stycken s.k. kugghjul, vars axlar gingo utanför det ena brädstycket, som vanligen kallades för fremsidan, i dessa kugghjulsaxlar voro fastsatta krokaf, en i varje axel, på baksidan av det ena ena brädstycket, var en vev, med en genomgående axel, på denna axel satt ytterligare ett kugghjul, så inrättat eller rättare inväxlat så att när man vevade drog detta hjulet även de andra med krokarna, som då i samband härmed snurrade runt. Detta repslagareverk fastsattes för det nästa i någon dörr till något uthus, någon gång till och med i förstugedörren till boningshuset. Något annat namn för detta har jag inte hört annat än "repslagareverk"

När en tøm skulle läggas spanns vanligen en sträng åt gängen och så nystades den

upp, och så lades en ny "tätt", när man då skulle t.ex. skulle lägga en tøm med som det kallades, tre "tättar" sattes en tätt i varje krok på repläggareverket, och sedan sattes en kälke /stookakälke/ ett stycke bort ifrån verket så långt ifrån som beräknades att tømnen skulle bli.

2/I ett av de s.k. "Målstakahålen" på kälken insattes en plankbit vari en vev var insatt i vars ända som vette åt verket var insatt en större krok, vari alla tre "tättar" fastbands, några stenar eller andra tyngder behövdes inte läggas på ty "stookakälken" var tung nog att stå stilla, ty riktigt stilla fick ju inte kälken stå, ty den fick flyttas framåt mot verket så fort man lade ihop, ty allt efter som man lade ihop blevo "tättarna" kortare, denna apparat kallades för "kälken", och framflyttningen av denna fick den personen göra som skötte hopläggningen, ty det var nämligen som skötte hopläggningen, medelst den vev som satt i "kälken".

3/. Vidare fanns ett päronformat redskap av trä, vanligen av bok, som kallades för "höten" med vanligtvis fyra långsgående skåror, vari lades en "tätt" i varje skåra, detta redskap fördes av en man som gick mellan "verket" och kälken, lades särskilt långa tømmer, sattes vanligen ned ett par störrar, vari pinnar voro inslagna, och på vilka en tvärså var pålagd, varpå "tättarna" fick glida.

Hela anläggningen kallades på min trakt med ett gemensamt namn för repslagareverk.

Och det kan i detta sammanhang omtalas att ett sådant gammalt repslagarverk finns hos oss i vår Fornminnes och Hembygdegård. i Hultsjö.

Med högerslaget rep menas att varje "tått" snos åt höger, vänsterslaget däremot spinnes "tåttarna" åt vänster, eller som det sades "lägges avigt", vilket inte var mycket vanligt, det vanliga var högerslaget. Illustrationen i denna frågelista är högerslagen. Några repslagarverk i miniatyr som kunde fästas vid något bord eller dyl. har mig veterligt ej förekommit på min trakt. Bruket att spinna och lägga rep och tömmar på spinnkrok och vinda är nog av ganska gammalt datum, men nära bestämda årtal kan jag tyvärr inte uppge, och inte kan jag säga om seden vid någon särskild tidpunkt, har avlösts av yngre utan det har nog skett så småningom, och seden att spinna och lägga med spinnkrok och vinda förekommer ännu, då det någon gång kan bli fråga om kortare rep och snören m.m.

REPETS FINPUTSNING.

När repet eller tömmen skulle finputsas, vilket även kallades "poleras" skedde detta på så sätt, att en handske av läder drogs på den ena handen varefter den drogs fram och tillbaka längs tömmen tills den blev glatt och slät.

Inpregnering av tömmar förekom ganska litet på min trakt, och om det förekom någon gång, så lades tömmarna i ett kärl med någon slags tjärvatten, där den fick ligga

ACC. N:R M. 10601:8.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

tills den var genomdränkt av vätskan, varefter den upphängdes att torka i någon bod, ofta på själva loftet i bostaden, men detta som sagt förekom mycket sällan. Hur splitsningen tillgick kan jag ej ge någon upplysning om, det kan en sjöman upplysa om mycket säkert.

REPSORTER.

Måtten på rep och tömmar varierade mycket, och måtten var oftast i famnar /en famn var tre alnar/ett s.k. "Bojerep" skulle vara 5 à 6 alnar, ett hörep s.k. "lässerep" skulle vara minst 4 famnar /omkring 12 alnar/ och för det mesta var detta tillverkat av nöthår, och mycket grövre än vanliga rep, och kallades för "Simm", ett annat uttryck för dessa rep var "Sosimmsrep", men var det uttrycket har kommit ifrån vet jag inte, vidare fanns sådana rep som man använde att leda kreatur med, de voro ganska korta, omkring en famn eller något längre. Likaså var det med tömmarna, en s.k. "enbetstöm" var omkring 5 famnar, /cirka 15 alnar/, en oxatöm var omkring 6 à 7 famnar /18 resp. 21 alnar/. Vad grovleken beträffar, så varierade den ej så mycket, repen däremot hade alltid grövre dimensioner, tömmarnas grovlek voro omkring 1,5 c.m., några kunde inte vara mera än 1 c.m..

I äldre tider eller i sista hälften av 1800 talet köptes ej några vare sig rep eller tömmar, de enda som då köptes var lädertömmar och dessa köptes då hos gar-

ACC. N:R M. 10601:9.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

varna. I Rankvilla Jönköpings län fanns omkring 1870 en garvare som hette Cratz
han tillverkade en sorts tömmar av läder som voro snodda, dessa tömmar kallades för
"råläderstömmar" de voro omkring 1,5 c. m. tjocka, men vad priset var på dessa tömmar
har jag ej hört talas om.

De maskinslagna varorna har tillkommit på senare tid, och har blivit mera allmän
efter 1900 talets ingående, och numera köpes allt maskinslaget.

REPSLAGERIET SOM BINÄRINGAR.

Det repslageri som inom byarna i min trakt förekom var ej såsom näringsfång eller
binäring på något sätt, utan repslagning var endast för det egna behovet.

De som idkade repslageri såsom yrkesmässigt näringsfång voro s.k. kringvandrande rep-
slagare, och dessa repslagare började redan på 1880 talet. På min trakt fanns på 1890
talet en sådan kringvandrande repslagare som hette Bergdal, men var han var ifrån
har jag ej hört berättas om, han kom vanligen fram på sommaren, och då gick han från
gård till gård, och jag mins då, fastän ganska liten, att min Far lejde honom att
lägga rep åt sig, och när han spann "tättarna" så hade han linlocken fastbunden
om midjan, och gick baklänges och bredde ut lintågorna till den tjocklek "tättarna"
skulle ha, medan Far stod och vevade på läggareverket. Hos en numera avliden näm-
deman A.V. Swensén Kråkhult Hultsjö, kunde denne repslagare få uppehålla sig flera

ACC. N:R M. 10601:10.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

dagar, ty inte nog med att han lade rep åt nämndemannen så mycket som han behövde för året, kommo en del andra personer till Bergdal och beställde tömmar och rep, men hur mycket han fick om dagen, eller arbetet har jag ej hört berättas om.

Likaså fanns en repslagare i Sävsjö omkring 1890 talet, som bedrev repslageri i större skala, och till honom började allmänheten att gå när de skulle ha rep och tömmar, han for också ut på marknaderna med sina alster, och efter som han inte alltid hade tid att resa ut själv fick han hustru mestadels torgföra hans fabrikat. Vad han hette har jag ej lyckats få reda på, men han gumma kallades alltid för "Repslagerinna". De marknader som mest besöktes var för utom Sävsjö, Stockaryd, Rankvälla, Kråketorp, och Korsberga, men det kunde även hända att resan utsträcktes någon gång till Vetlanda och Växjö, någon gång även till Jönköping. Några andra s.k. fasta yrkesmän inom repslageriet har jag ej hört berättas om.

Lönåsa H U L T S J Ö i februari 1948

Joh. Sjöquist.

